

Ks. Jarosław PIŁAT

MOWY DO MNICHÓW ŚW. CEZAREGO Z ARLES

Historia tekstu, analiza kontekstu biblijnego i patrystycznego oraz przesłanie duchowe

Pierwsze polskie i światowe¹ wydanie kompletnego tłumaczenia *Pism monastycznych*² św. Cezarego z Arles (†543), które ukazało się w bardzo obiecującej serii *Źródła monastyczne*³, wydanej przez tynieckie Wydawnictwo Benedyktynów, domaga się szerszego omówienia. Oprócz faktu ukazania się tłumaczenia wszystkich pism monastycznych biskupa z Arles, tzn. obu reguł - dla dziewczic i dla mnichów, mów do mnichów oraz *Listu do mniszek*, trzeba jeszcze podkreślić, że w tomie udostępniono czytelnikom pierwsze tłumaczenie na język nowożytny mów do mnichów wspomnianego autora. I właśnie w niniejszym szkicu pragniemy omówić wyżej wspomniane mowy (MM 233-238)⁴, koncentrując się przede wszystkim na ich przesłaniu duchowym.

Posiadamy sześć tzw. mów św. Cezarego z Arles skierowanych do mnichów, przy czym jedna z nich, mowa 233, jest rozprawą pisemną,⁵ która w

¹ Dotychczas nigdzie, oprócz Polski, nie ukazało się pełne wydanie tłumaczenia tekstów monastycznych św. Cezarego z Arles. Najczęściej podejmowano tłumaczenie reguł zakonnych, szczególnie *Reguły dla dziewczic* (por. CEZARY Z ARLES, *Pisma monastyczne*, t.2, Kraków 1994, 32n). *Sources Chrétiennes* wydało pisma monastyczne dla dziewczic - CÉSAIRE D'ARLES, *Oeuvres monastiques. Oeuvres pour les moniales*, t.1, wyd. A. de Vogüé, J. Courreau, 1988 (Sch 345), anonując także zamiar wydania tomu pism dla mnichów, który do dziś dnia nie ukazał się.

Podkreślenia w cytatach pochodzą od autora.

² CEZARY Z ARLES, *Pisma monastyczne*, dz. cyt.

³ Ukazały się w niej dotychczas: t.1 - *Żywoty Ojców Jurajskich*, Kraków 1993; t.2 - CEZARY Z ARLES, *Pisma monastyczne*, 1994; t.3 - *Wczesne Reguły monastyczne w Galii*, 1994; t.4 - *Apoflegmaty Ojców Pustyni*, t.1, *Geronikon*, 1994; t.5 - św. BAZYLI, *Pisma ascetyczne*, t.1, 1994; t.2, 1995. - TEODORET biskup Cypru, *Dzieje miłości Bożej. Historia mnichów syryjskich*, 1994.

⁴ W zbiorze kazań św. Cezarego wydanym przez G. Morin OSB (por. przypis 7) znajduje się 238 kazań, omawiane przez nas mowy do mnichów oznaczone są numerami 233-238; dalej mowy będą oznaczane skrótem: MM.

⁵ CÉSAIRE D'ARLES, *Oeuvres monastiques*, dz. cyt., 21.

dawnych opracowaniach z zasady bywała nazywana listem⁶. Wydaje się, że pięć z tych mów adresowanych było do wspólnoty klasztoru w okolicach Arles, w którym Święty był opatem w latach 499-503, natomiast mowa 236 została wygłoszona w Lerynie,⁷ gdzie św. Cezary w młodości (tzn. w latach 491-499) żył jako mnich w tamtejszym monasterze, później odwiedzając to miejsce jako gość.⁸ Mowa 238 jest egzortą okazjonalną, wyjaśniającą jak mnich powinien przeżywać Wielki Post.

Najprawdopodobniej mowy do mnichów pochodzą z okresu po 503 r., kiedy Święty był już biskupem Arles,⁹ są więc najwcześniejszym pismem monastycznym naszego autora.¹⁰ Ich autentyczność nie jest przez nikogo kwestionowana.¹¹

Należy jeszcze wspomnieć, że były one bardzo popularne w środowisku monastycznym, na co wskazuje wielka liczba zachowanych rękopisów.¹² Obecnie raczej nie wzbudzają one zainteresowania ani środowisk mniszych, ani badawczych, tak że nie opublikowano żadnego artykułu wyłącznie na ich temat; tylko niekiedy są wzmiankowane lub okazjonalnie cytowane,¹³ tak iż najdłuższe teksty to: dwustronicowy artykuł A. d'Alès referujący treść mowy 238 w *Recherches de science religieuse* z roku 1938,¹⁴ krótka wzmianka C. Lambot w *Dictionnaire du Droit Canonique*¹⁵ z 1942 roku oraz zwięzłe, ale bardzo dobre omówienie wszystkich mów w *Oeuvres monastiques* św. Cezarego z roku 1988.¹⁶

Interesująca jest historia pierwszych wydań mów do mnichów, identyczna zresztą z wydaniem pozostałych kazań. W piętnastu kolekcjach arelatańskich, powstałych od VIII do XIV wieku, wśród których do najważniejszych należy zaliczyć zbiory oznaczone L, V i M: *Collectio Admonitionum XXV (L)*, *Collectio Veneta Admonitionum XIX (V)*, *Collectio Homiliarum ad monachos*

⁶ C. LAMBOT, *Césaire d'Arles (Règles de Saint)*, w: *Dictionnaire du Droit Canonique*, t.3, red. R. NAZ., Paris 1942, 264.

⁷ Leryn, wyspa na Morzu Śródziemnym koło Cannes, gdzie znajdował się sławny klasztor założony na początku V w. przez św. Honorata (+430).

⁸ CÉSAIRE D'ARLES, *Oeuvres monastiques*, dz.cyt., 21.

⁹ Tamże, 21.

¹⁰ *List do mniszek* - 512 r.; *Reguła dla dziewic* - 514-534 r.; *Reguła dla mnichów* - ok.534 r.; por. CEZARY Z ARLES, *Pisma monastyczne*, dz. cyt., 20-27.

¹¹ C. LAMBOT, *Césaire d'Arles (Règles de Saint)*, dz.cyt., 264.

¹² Tamże, 264.

¹³ Por. P. CHRISTOPHE, *Cassien et Césaire, prédicateurs de la morale monastique*, Gembloux-Paris 1969, 50n; S. SIMONIN, *Cesario di Arles*, *DIP* 2 (1975), 847.

¹⁴ A. D'ALÈS, *Les Sermones de Saint C. d'Arles*, *RSR* 28 (1938), 371n.

¹⁵ C. LAMBOT, *Césaire d'Arles (Règles de Saint)*, dz. cyt., 264.

¹⁶ CÉSAIRE D'ARLES, *Oeuvres monastiques*, dz.cyt., 35-37.

X (M), zachowało się 190 mów Świątego. Z kolei w homiliarzach z VIII-XV wieku odkryto 42 mowy św. Cezarego, przypisywane innym autorom. W latach 1508-1669 jego dzieła homiletyczne zostały wydane drukiem aż siedem razy. Bardzo ważnym osiągnięciem prac benedyktynów z opactwa św. Maura, było odkrycie autorstwa 66 mów Cezarego, przypisywanych św. Augustynowi (†430). Należy tu także wspomnieć o edycji J.-P. Migne'a, w której homilie Cezarego są najczęściej przypisywane św. Augustynowi. Zasadniczym jednak i do dziś najlepszym wydaniem krytycznym jest edycja pism homiletycznych dokonana, przez Germain Morin OSB w opactwie benedyktyńskim w Marensous w 1937 r.¹⁷ Od tego czasu nie ukazało się już żadne wydanie mów, ani żadne, oprócz polskiego,¹⁸ ich tłumaczenie.

Historia wydań mów Świątego, jaką można prześledzić na przestrzeni wieków, pozwala uznać, że mowy są tekstem własnym biskupa z Arles. Cezary w mowach do mnichów najczęściej bo aż siedem razy, cytuje św. Augustyna,¹⁹ dwukrotnie podaje fragment z pism Pelagiusza (†422) jako Augustyna, zaś po jednym razie św. Hieronima (†420),²⁰ Symmach²¹ i św. Cypriana (†258)²². G. Morin wspomina także (trzykrotnie) o zapożyczeniach z *Reguły* św. Benedykta²³, czego jednak nie potwierdzają najnowsze wydania Adalberta de Vogüé.²⁴

Jednakże nie ulega wątpliwości, że treść mów do mnichów opiera się przede wszystkim na Piśmie świętym. Cezary odwołuje się do niego aż 72 razy (ST-29, NT-43), najchętniej korzystając z księgi Przysłów (10) i Psalmów (11) oraz Ewangelii św. Mateusza (13). Zatem księga pouczeń, księga mniszej modlitwy oraz Ewangelia będąca normą życia monastycznego,

¹⁷ *S. Caesarii episcopi Arelatensis Opera omnia*, wyd. G. Morin, t.1, v.1-2, Marensous 1937 (reed. *CChrL*, Turnhout 1953, 103), dalej oznaczane skrótem: MI.

¹⁸ Por. przypis 1 i 2.

¹⁹ MM 233, 4 - AUGUSTYN, *Discorsi*, tł. L.Carrozzi, Roma 1982, 62,2, s.384n; MM 234, 4 - AUGUSTYN, *Discorsi*, tł. D.Bellini, F.Cruciani, V.Tarulli, t.1, Roma 1979, 9,17, s.180n; także AUGUSTYN, *Le Lettere*, tł. T.Alimonti, L.Carrozzi, t.1, Roma 1969, 6,17n, s.24-27; MM 235, 2 - AUGUSTYN, *Le Lettere*, tł. L.Carrozzi, t.3, Roma 1974, MM 265, 8, s.938-941; MM 235, 4 - AUGUSTYN, *Le lettere*, t.1, dz.cyt.; MM 237, 4 - AUGUSTYN, *Esposizioni sui Salmi*, tł. T.Mariucci, V.Tarulli, t.3, Roma 1976, Ps 99,13, s.470-473.

²⁰ Hieronim - por. MI, 883.

²¹ Symmach - por. MI, 897.

²² MM 238, 4 CYPRIAN, *De zelo et livore*, wyd. M. SIMONETTI, *CChrL* 3A, 1976, 6.

²³ Por. MI, 884; 894; 897.

²⁴ A. DE VOGÜÉ, *Regole cenobitiche d'Occidente (sec. V-VII)*, *DIP* 7 (1983), 1420-1428; por. CÉSAIRE D'ARLES, *Sermones au peuple*, t.1-3, wyd. M.-J. DELAGE, Paris 1971-1986, (SCh 175, 243, 330), 21 (w tomie 1).

stanowią dla biskupa z Arles fundament nauki ascetycznej wypływającej z Pisma świętego i głęboko osadzonej w biblijnym kontekście.

Mowy do mnichów św. Cezarego poświęcone są doskonałości monastycznej i w swojej treści zbliżone do rozdziałów 19 i 26 *Reguły dla mnichów*; chociaż wykazują najwięcej podobieństw do *Reguły dla dziewic*,²⁵ przede wszystkim w jej fragmentach poświęconych modlitwie.²⁶

W drodze do doskonałości, poucza św. Cezary, najważniejszą rolę spełnia pokora i związane z nią posłuszeństwo. Tym cnotom autor poświęca najwięcej miejsca, określając je jako dwa skrzydła duszy (MM 234, 2). Nie oznacza to, aby pomniejszona została rola miłości, ponieważ dla Cezarego miłość jest nierozdzielna od pokory i posłuszeństwa (MM 234, 3; MM 235, 3-4.6; MM 236, 3; MM 237, 1). Wezwanie do praktykowania tych trzech cnót jest przesłaniem mów do mnichów. Kolejne poruszane w mowach tematy to: asceza, modlitwa, diabeł i jego kuszenia oraz ich skutki, czyli grzechy, leniwość i wady. Cezary wspomina także o powołaniu mnicha, o znaczeniu klasztoru jako miejsca wybranego, o grzechach języka, przebaczeniu, nawróceniu i wytrwałości.

Pokora (*humilitas*) jest skałą i fundamentem wszelkiego budowania w życiu duchowym (*constructio spiritualis*). Cezary zaznacza jednak, iż Chrystus jest jedynym fundamentem (MM 233, 2), na którym wspiera się każda trwała budowla duchowa, gdyż On jest zarazem fundamentem pokory (por. 1 Kor 3,11).²⁷

Święty ukazuje dwa sposoby budowania, w których fundamentami są albo pokora, albo pycha. Powstaje zatem państwo Boże, gdzie prawdziwa pokora jest znakiem współbudowania z Chrystusem,²⁸ lub państwo diabelskie, w którym pycha jest znakiem współpracy z szatanem (MM 233, 3). W ten sposób pokora i pycha pozwalają na odróżnienie, kto jest dzieckiem Boga, a kto uczniem szatana (MM 233, 4). Jedno z tych państw buduje Chrystus, a drugie diabeł.²⁹ Chrystus wywyższa przez pokorę, zaś diabeł poniża przez pychę (MM 233, 3), dlatego też pyszni nie mogą przejść wąską drogą (*via angusta*), wiodącą do królestwa niebieskiego (MM 233, 6). Jednakże św. Cezary zaznacza, że prawdziwa pokora jest ukryta w sercu i sprawdza się

²⁵ *Reguła dla dziewic (Regula virginum)*, św. Cezarego z Arles, dalej oznaczam skrótem: RD.

²⁶ MM 238, 4 - RD 3; MM 238, 1-2 - RD 18, 3.20, 3.22, 2; MM 238, 4 (a także MM 234, 2-3; MM 235, 3; MM 236, 4) - RD 20.3. por. także MM 156, 4-6.

²⁷ M I, 233, p.2, w.19-21, 880.

²⁸ *Et quia spiritualem fabricam aedificare Christo adiuuante coepistis, fundamentum verae religionis supra petram fundata humilitate collocare debetis*, tamże, p.2, w.13-15, 880.

²⁹ *Duo enim aedificia et duae civitates a mundi initio construuntur: unam aedificat Christus, alteram diabolus*, tamże, p.3, w.22n, 880.

w trudnych doświadczeniach życiowych (MM 233, 5). Trudności życiowe ujawniają to, co zawiera serce człowieka,³⁰ bo ono jest jak naczynie i nie może pozostawać puste, lecz zostaje napełnione dobrem lub złem. Tylko pokora jest jedynym lekarstwem na rany zadane przez pychę oraz jedyną właściwą odpowiedzią na pychę innych (MM 233, 6).³¹ Mnich w dążeniu do doskonałości ma naśladować Chrystusa, który wzywa do tego, aby być cichym i pokornym (por. Mt. 11,29), a nie do tego, by wraz z Nim stwarzać świat, wskrzeszać umarłych czy czynić cuda.³² Zatem mnisi, praktykujący pokorę w swoim życiu, stają się dla innych prawdziwym lekarstwem (MM 233, 7). Święty podkreśla, że nie należy chlubić się ze swego dobra ani nie trzeba rozpaczać nad swoim złem i że pokorne widzenie samego siebie jest zawsze najlepsze (MM 235, 5). Nie ulega wątpliwości, że dla świętego biskupa prawdziwa pokora jest owym biblijnym światłem świecącym przed ludźmi (MM 233, 7 - por. Mt 5,16).

Cezary podkreśla, że mnich, który nie żyje w prawdziwej pokorze, staje się jak grób pobielany (*sepulchrum dealbatum*) (MM 233, 7), a wtedy pokładanie przez niego nadziei w samej sukni zakonnej jest zupełnie daremne. Grzech pychy u mnicha nazywa wprost świętokradztwem (MM 233, 7), bo o wiele lepsze - jak mówi - jest pokorne życie w małżeństwie, niż pyszne w klasztorze (MM 237, 4).

Święty jest przekonany, że istnieje głęboka więź między prawdziwą pokorą, a posłuszeństwem i wzajemna ich zależność, albowiem nie ma prawdziwej pokory bez posłuszeństwa, i to właśnie ono sprawdza jej jakość (MM 233, 7). Dlatego bez posłuszeństwa i pokory tracą swoją wartość dziewictwo, czuwania, posty, modlitwa i *lectio* (MM 234, 2).

Mnich jest wezwany do doskonałego posłuszeństwa, a realizuje je wtedy, gdy przyjmuje polecenia przełożonych jak polecenia samego Boga (MM 233, 6). Każdy akt posłuszeństwa Ojcu powinien być przeniknięty miłością (MM 236, 3). Cezary zwraca uwagę na to, że więcej trudów wymaga grzech,

³⁰ *Pectora nostra, dilectissimi fratres, sic sunt quomodo vasa, quae vacua esse nullatenus possunt. Nam aut de bono aut de malo quisque plenus esse cognoscitur. Et quomodo vas aliquod cum ventilatur, tunc quale sit quod est intus ostenditur; sic et unusquisque homo cum aut per castigationem aut per aliquam distractionem, ut solet fieri, fuerit ventilatus, statim ostendit unde sit plenus: quia, sicut dixi, ex abundantia cordis os loquitur* (Mt 12,36; Łk 6,45). *Nam humilitas, quam prius promittebat, in ore tantum erat, in conscientia vero non erat*, tamże, p.5, w.24-31, 881.

³¹ *Si ergo volumus venenum superbiae fugire, antidotum humilitatis iugiter debemus haurire*, tamże, p.4, w.9-10, 881.

³² *Audiamus Dominum dicentem: Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Mt 11,29). *Non enim dixit: Discite a me mundum fabricare, mortuos suscitare, et virtutes reliquas facere*, tamże, p.4, w.10-13, 881.

np.: chciwość, niż to, co nakazują przełożeni dla wiecznej nagrody (MM 233, 7).

Postawa miłości i posłuszeństwa, do jakiej wzywa Święty swoich mnichów, ma być okazywana nie tylko opatowi (MM 236, 3) i innym przełożonym, ale także równym sobie (MM 233, 6), a nawet młodszemu (MM 235, 6). Mnich winien realizować posłuszeństwo bez szemrania (*murmurare*) (MM 235, 6) i dyskusji; Cezary szczególnie ostrzega przed śmiertcionośnym szemraniem, które jest posiewem diabła (MM 233, 6). Staje się ono tak groźne, że może zranić innych, a ten, który je szerzy, przyjmie piekielne męczarnie także za tego, którego zgorszył.³³ Mnich bowiem przyszedł do klasztoru po to, aby być posłusznym, a nie po to, aby rządzić (MM 233, 6). Wzorem dla mnicha jest Chrystusowe posłuszeństwo i chociaż jest to droga trudna, prowadzi jednak do wielkiej radości, zaś droga diabła jest łatwa, lecz wiedzie ku potępieniu (MM 233, 7).

Wszystkie mowy św. Cezarego przenika wezwanie do praktykowania pokory, posłuszeństwa i miłości. Święty zaznacza, że bez miłości nie ma żadnej cnoty, a już szczególnie pokory i posłuszeństwa (MM 234, 3). Niezbędne jest jednak praktykowanie miłości w codziennym życiu przez dawanie dobrego przykładu (MM 233, 7; MM 236, 3; MM 237).

Biskup z Arles podkreśla, jak wielkim dobrodziejstwem jest życie w klasztorze, albowiem w potopie świata klasztor jest dla mnicha portem wybawienia (*ad portum monasterii*) (MM 235, 2; MM 236, 2). Jednakże zakonnik, ocalony z powodzi zła, jakie niesie ze sobą świat, staje się jego dłużnikiem, zobowiązany jest zatem swoją nieobecność w życiu światowym wynagrodzić wytrwałymi modlitwami i dawaniem dobrego przykładu (MM 236, 3).

Życie doskonałe, według Cezarego, jest dla mnicha darem łaski Bożej. Niezbędna jest jednak podstawowa asceza, wyrażająca się w konieczności odrzucenia przywiązania do świata, oddalenia i odrzucenia wszystkich ludzkich pożądań (MM 233, 1).³⁴ Mnich w walce z pokusami nie może się opierać tylko na naturalnych siłach, bo na pewno okażą się one niewystarczające, dlatego też powinien nieustannie współpracować z łaską Bożą, bez przerwy trwać w postach (*ieiunium*), czuwaniach (*vigilia*) i udzielać innym jałmużny (*eleemosyna*) (MM 233, 1), a to wprowadzi go na drogę stromą i wąską (Mt 7, 14), która wiedzie ku doskonałości. Natomiast droga szeroka

³³ *Si vero, quod absit, superbiae, iracundiae, murmurationis vel inoboedientiae formam ad imitandum te aliis dederis, non solum pro te, sed etiam pro illis quos destruxeris, gehennae supplicium sustinebis, tamze, p.7, w.16-19, 883.*

³⁴ *Numquid debemus vobis dicere: Nolite mundum deligere, quos cognoscimus cum omnibus desideriis ornamenta, quae iam Deo propitio velut pergamenta ac stercora respuistis ?, tamze, p.1, w.9-13, 879.*

i przestronna jest drogą pysznych, rozwiązłych i nieposłusznych, i prowadzi ona do wiecznej kary (MM 233, 7).³⁵

Św. Cezary poucza, że życie mnicha winno być wypełnione czynieniem dobra, gdyż to przynosi chwałę wieczną (MM 238, 2). We wszystkich okolicznościach życia zakonnik powinien odpowiadać dobrocią na zło, mówiąc i czyniąc tylko to, co podoba się jego Panu (MM 238, 3). Jako przykład do naśladowania podaje Święty szczodroblivość biblijnego Józefa wobec swoich braci (MM 238, 3). Taka postawa uzdalnia mnicha do praktykowania prawdziwego przebaczenia, które usuwa grzechy.

W dalszej części pouczeń duchowych św. Cezary podkreśla rolę miłości w życiu mnicha. Mnich z miłością ma podejmować codzienne obowiązki i być przejęty wypełnianiem woli Bożej (MM 238, 4). Ma biec bez napomnienia, a jeżeli tak nie czyni, to zostanie upomniany przez przełożonych lub głos tablic.³⁶ Biskup z Arles przypomina mnichom, że są oni na uczenie swego Pana i jako słudzy powinni być posłuszni Jego nakazom,³⁷ gdyż tylko w ten sposób mogą osiągnąć wolność w Jego domu.³⁸

Mowa 238 ukazuje, że praca ascetyczna w Wielkim Poście przynosi wielkie owoce i że należy zająć się szczególnie tym, co jest niezbędne dla czyjegoś życia duchowego (MM 238, 4).³⁹ W pracy nad sobą niezbędna jest wytrwałość, aby wypełnić podjęte powołanie... *abyście to, coście z natchnienia Bożego z wiarą rozpoczęli, przez Niego wspomagani mężnie wypełniali do chwalebного końca; bowiem nie ten, kto zaczął, ale kto wytrwa do końca, ten będzie zbawiony* (por. Mt 10,22; 24; i MM 233, 2⁴⁰; także MM 234, 2; MM 235, 5).

³⁵ *Ac sic quibus lata via et luxuriosa delectat, post breve gaudium habebunt sine fine supplicium*, tamże, 233, p.7, w.19-21, 884.

³⁶ Por. Możliwe, że jest to odwołanie się do leryńskiego zwyczaju bicia w tablice (*audis tabulas*) zamiast w dzwony (co było aluzją do tablic Mojżeszowych). *Modo plus oras, plus psallis, plus legis, plus vigilas: et si non vis, tamen compelleris, aut per sonitum tabularum, aut ad vocem praepositi*, tamże, 238, p.4, w.4-6, 906; tamże por. przypis do w.6.

³⁷ *Accipe mercedem officii tui. Delectet te servire tali domino, qui nescit irasci. Audi te quid iubet. Non sunt amara, non sunt dura; et si dura, servus es*, tamże, p.5, w.14-16, 906.

³⁸ *Curre propter libertatem: ut, cum tibi benefecerit, securus possideas libertatem*, tamże, p.5, w.16n, 906.

³⁹ *Parete quis quod necessarium habetis: qui psalmos, qui lectiones, qui vigilias amat, vigilet, legat, proficiat, oret, psallat. Habetis omnes, quod agere pro anima potestis*, tamże, p.4, w.1-3, 906.

⁴⁰ *ut quod Deo inspirante fideliter coepistis, ipso adiuvante usque ad finem gloriosum viriliter compleatis; non enim qui coeperit, sed qui per serveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Mt 10,22; 24, 13), tamże, MM 233, p.2, w.10-13, 880.

Przechodząc do dalszych pouczeń, św. Cezary podkreśla szczególne miejsce modlitwy w życiu duchowym mnichów, która jest przyjmowaniem mądrości Bożej - Pisma świętego. Święty zachęca do uczenia się na pamięć psalmów i *lectiones apostolicas*, aby umysł mnicha był zawsze wypełniony, przesiąknięty i przetrawiony tą Bożą mądrością.⁴¹ Otwarcie i duchowa chłonność mnicha uzdalniają go do przyjęcia Bożego pouczenia i Bożej mocy. Mnich zatem ma trwać na modlitwie w skrytości swego serca, które ukształtował Pan, złożywszy w nim swoje talenty (por. Mt 25, 14-30).⁴²

Św. Cezary podkreśla głęboki związek istniejący między modlitwą a Eucharystią. Cała modlitwa mnicha jest przygotowaniem do Eucharystii. Modlitwa (śpiewanie psalmów, *lectio*, rozważanie słowa - *sancta cogitatio in corde*)⁴³ jest jak mielenie serca człowieka przez słowa Boże, z czego powstaje mąka, oczywiście lepsza wtedy, gdy jest dobrze przemielona. Ta mąka staje się zaczynem Eucharystii, tak więc Eucharystia jest spożywaniem słowa Bożego.⁴⁴ W tym obrazie nie jest do końca jasne, czy mielonym ziarnem jest serce człowieka, czy słowo Boże, w każdym razie procesem mielenia jest modlitwa, przyswojenie słowa i przemiana serca człowieka, to przygotowywanie mielenie (czyli modlitwa) i przechowywanie (czyli modlitwa) doprowadza do spożywania i picia Pana (czyli Eucharystia). Fragment ten ukazuje zdumiewającą prostotę i spójność koncepcji życia duchowego św. Cezarego, jej biblijność i sakramentalność.

Wszystkie pouczenia (kazania) Cezarego są zaczerpnięte z nauki Pisma świętego i do niego nieustannie się odnoszą. Wydają się one zbędne dla tych, którzy sami czytają Pismo, lecz są konieczne dla letnich (*tepidus*), którzy nie są pilni w czytaniu, którzy nawet jeśli czytają, to nie rozumieją.⁴⁵ Świętemu zależy na tym, aby mnich miał świadomość, że po spotkaniu z mądrością Bożą, nie ma miejsca na letniość i nic nie może jej wytłumaczyć ani usprawiedliwić⁴⁶ (MM 238, 1).⁴⁷

Niezwykle ważna w życiu wewnętrznym mnicha, w jego dążeniu do doskonałości, jest walka duchowa. Potężną bronią przeciw szatanowi i jego pokusom, szczególnie przeciw pysze, jest modlitwa, zwłaszcza modlitwa

⁴¹ Tamże, 238, p.1, w.17, 903.

⁴² *Habes cubiculum, quem Dominus fabricavit: aperi eum, reconde ibi pecuniam domini tui.* tamże, p.1, w.17-19, 903.

⁴³ Tamże, p.4, w.23n, 905.

⁴⁴ *Si non paras, quid responsurus es Domino dicenti: me manducate, me bibite? Cum paras, manducas: cum tenueris, bibes,* tamże, p.1, w.27-29, 903.

⁴⁵ *Quid, si legant, et forte non intellegant?*, tamże, p.1, w.8, 903.

⁴⁶ Por. tamże, p.1, w.26n, 903.

⁴⁷ Powyższy passus na podstawie MI, 238, p.1, 903.

psalmami, która sprawia, że mnich opanowuje myślenie światowe⁴⁸ i staje się otwarty na Boże światło. Natomiast wspomnienie męki Pańskiej jest obroną przeciw kuszeniu (MM 238, 2). Szatan bowiem nieustannie dąży do tego, aby mnich zniszczył odcisnięty w swojej duszy obraz Chrystusa.⁴⁹ W tym celu nieprzyjaciel wykorzystuje zły przykład letnich mnichów (MM 237). Św. Cezary tak pisze o tym: *diabeł postępuje jak łowca gołębi, już złapanym oziębłym, gnuśnym lub lekceważącym obowiązki - odbiera cierpliwość, osłepia ich, aby zgasić płomień prawdziwej miłości, tak aby się chlubil z samego stroju zakonnego, zaś inne gołębie przylatują do tych już złapanych i wpadają w sieć.*⁵⁰ Święty pragnie przestrzec swoich mnichów przed groźnym w skutkach grzechem letniości. Lekceważenie i nie wystrzeganie się grzechów powszednich osłabia czujność i może stać się przyczyną większych win. Chociaż bowiem dzięki pomocy łaski Bożej, dzięki swojemu sposobowi życia, mnisi mogą być wolni od zbrodni grzechów ciężkich, to jednak powinni wystrzegać się również grzechów powszednich. Święty stwierdza, że są przecież tacy mnisi, co odeszli ciałem ze świata, a duchem ciągle w nim pozostają, będąc nadal pełni pychy, gniewu, gardzący posłuszeństwem i pełni złośliwości (MM 235, 4). Wówczas lepiej być letnim w świecie niż zostawać mnichem. Zatem jedynym ratunkiem dla mnichów jest nawrócenie (MM 237, 4). Cezary podkreśla, że każdy człowiek jest grzeszny, dlatego, aby uniknąć grzechów, mnich powinien być bardzo czujnym i powinien oczyścić się ze swych win (MM 234, 4-5). Z pomocą przychodzi tu modlitwa Pańska, która broni od grzechu, a jej prośba: *i odpuść nam nasze winy, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom*, jest jakby egzorcyzmem. Dla każdego pozostaje zawsze nadzieja nawrócenia.

Łatwo możemy dostrzec, że według św. Cezarego, dążenie do życia doskonałego, winno opierać się na praktykowaniu miłości, która jest nierozdzielna od pokory i posłuszeństwa. Wzywa on mnichów do gorliwego ćwiczenia się w tych cnotach przez dawanie dobrego przykładu, praktykowanie doskonałego posłuszeństwa. Albowiem bez pokory i posłuszeństwa tracą swą wartość inne elementy życia duchowego, takie jak czuwania, posty, modlitwa. Asceza i modlitwa mają być ukierunkowane na odrzucenie przywiązania do świata, na oddalenie wszelkich ludzkich pożądań i grzechów. Modlitwa ma przenikać mnicha Bożą mądrością i stanowić istotne przygotowanie do przeżywania Eucharystii. Szczególnym miejscem zdobywania świętości i prowadzenia walki duchowej oraz ciągłego nawracania się jest klasztor, nazwany przez Cezarego portem ocalenia. W tej, tak prostej kon-

⁴⁸ *dominatur psalmus spiritualis, fugit cogitatio carnalis*, tamże, p.2, w.4, 904.

⁴⁹ *Non me suades, diabole, ut imaginem Dei mei te audiendo corrumpam*, tamże, p.2, w.26n, 904.

⁵⁰ Por. tamże, MM 237, w.12-21, 899.

cepcji życia doskonałego, wyraźnie zaznacza się jej osadzenie w nauce Pisma świętego i w życiu sakramentalnym.

SERMONS DE ST. CÉSAIRE D'ARLES AUX MOINES

Résumé

Cette publication traite des sermons de saint Césaire (†543) adressés aux moines, dont la première traduction en une langue moderne (le polonais) a été publiée par l'Édition de l'Abbaye de Tynieć. C'est une analyse du contexte biblique et patristique de six d'entre deux cent trente huit sermons qui présente leur histoire en se concentrant surtout sur le message spirituel de l'Auteur.

Tous les sermons, textes de l'évêque d'Arles sont pénétrés d'un appel à la pratique de l'humilité, de l'obéissance et de la charité, qui doivent être soutenues par l'ascèse et la prière. Le chemin menant à la perfection monastique est bordé de jeûnes, de veilles et d'aumône. Il est absolument vain de mettre son espoir dans le seul habit du moine. Le péché de l'orgueil est dans ce cas appelé sacrilège. L'Auteur recommande plusieurs pratiques pieuses: la prière des psaumes aide à se défaire de la façon de penser du monde, la méditation du Mystère de la Croix est une arme contre les tentations du diable et la prière du Seigneur a caractère d'exorcisme. Cependant, malgré toute leur efficacité, rien ne saurait remplacer la véritable humilité qui est cachée dans le coeur et se manifeste à l'heure des épreuves.

Les conseils de Césaire respirent la simplicité, la cohérence de sa vie spirituelle et sa concentration sur la Bible et les sacrements.